

M. ÀNGELS CARDONA: LA FLORA I EL PAISATGE DE MENORCA (*)

El 21 de setembre de l'any 2000 l'Ajuntament de Ciutadella, a instàncies de l'IES que dur el nom de M. Àngels Cardona, decideix per unanimitat atorgar a la científica menorquina la distinció de Filla Il·lustre de Ciutadella. La dita distinció té, com a la resta de Fills/es Il·lustres, una doble funció. Per una banda constitueix un acte de reconeixement públic per la labor i les contribucions fetes a la cultura i la societat menorquina. Cal dir en aquest sentit que qualsevol reconeixement constitueix per essència un fet de distinció de determinats valors, que en el cas de M. Àngels Cardona i Florit es relacionen amb la recerca, la divulgació i la defensa del patrimoni natural. En segon lloc, el nomenament esdevé un element de promoció i divulgació de la seva obra. Comencem, emperò, per la persona.

Paisatge humà de M. Àngels Cardona

“Som menorquina, nascuda a Ferreries. Vaig viure sempre a Ciutadella fins que, per raons de feina, vaig passar a residir a Barcelona. M'estim la meva terra i el meu poble com qualsevol menorquí o ciutadellenc, de cor”. Així es descriu M. Àngels en un article publicat al diari Menorca l'any 1980. Efectivament, Maria Àngels Cardona i Florit va néixer a Ferreries el 8 d'octubre de 1940, d'on es traslladà a Ciutadella quan encara no tenia un any. La seva infantesa es mourà, per tant, pels carrers i els llocs més singulars de la Ciutadella d'aquells anys. Així i tot, M. Àngels visitarà prou vegades el seu poble de naixement on, tanmateix, hi viuen els seus avis i altres familiars, i on la seguiran identificant com la filla d'En Biel Cardona, el sastre; la neta del mestre Biel, el seu avi (músic i director de la Banda Conservadora) o, simplement, com "de Ca na Janera". M. Àngels, ja llavors, era una al·lota sociable i inquieta. De molt jove s'integrà en aquelles primerenques Joventuts Musicals de Ciutadella, en una època on només existien les organitzacions juvenils de "Ca Los", el Centre de Sant Miquel, Acció Catòlica i el "Frente de Juventudes". Estudià batxillerat al col·legi de la Companyia de Maria (Ca "Las Madres"), examinat-se per lliure a l'Institut de Maó on després cursaria el pre-universitari. Acabat l'ensenyament secundari, decideix anar a Barcelona per iniciar els estudis de Ciències Biològiques, cosa que inicialment no agradà als seus pares. La mediació del seu avi de Ferreries, el mestre Biel Cardona, el qual en la joventut també havia volgut sortir de l'illa per ampliar els seus estudis de música, va convèncer els pares de M. Àngels perquè, definitivament, es matriculés a la Universitat de Barcelona per cursar Ciències Biològiques. La finalització de la carrera no serà per a M. Àngels el final de la vida universitària, ans el contrari suposarà l'inici d'una nova i

fructífera etapa a la Universitat de Barcelona (UB) i a la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB) durant la qual compaginarà la labor docent amb la investigació.

A partir del 40 anys, M. Àngels pateix d'una salut més aviat fràgil i delicada, cosa, açò sí, que en cap moment la impedeix a seguir treballant d'una forma constant i continuada. Morí la matinada del 24 de desembre de 1991, a Barcelona, on residia, com a resultat d'un vessament cerebral. Els reconeixements d'admiració i gratitud per part d'entitats i associacions d'àmbit científic i d'àmbit ecologista, a nivell insular, nacional, estatal o internacional, posaren de manifest l'amplitud de l'activitat de M. Àngels Cardona.

La flora i el paisatge de Menorca

L'obra de M. Àngels té una direccionalitat ben clara i definida: conèixer (preferentment des de l'estudi cromosòmic dels endemismes de les Illes Balears) i donar a conèixer la vegetació de Menorca per després, a partir dels coneixements adquirits, desenvolupar la gestió, conservació i protecció del nostre patrimoni natural. Menorca és en tota l'obra de M. Àngels Cardona, un substrat *a estudiar* i un objectiu *a preservar*. Des de l'ampli coneixement científic del patrimoni natural, i en especial des del seu camp d'especialització (els endemismes), M. Àngels Cardona du a terme una activitat molt diversa que va des de la divulgació de la flora i el paisatge menorquí (*El Món Vegetal*, tom II de l'*Enciclopèdia de Menorca*, n'és la més valuosa mostra) a la defensa militant de les idees ecologistes, passant per la contribució a la gestió i ordenació del territori (apartat dins el qual destaca l'*Estudi de Zones d'Interès Natural i Ecològic de Menorca*). Aquesta diversitat d'actuacions ens aproxima a una constant central en M. Àngels Cardona: el compromís del científic amb la seva terra (on "terra" admet aquí la doble connotació de "natura" i de "terra nadiua"). Característica aquesta que queda palesa d'una manera molt especial en la majoria dels seus articles periodístics, on M. Àngels s'expressa amb més naturalitat i emotivitat.

De forma molt sintètica podem resumir els seus treballs en tres grans blocs o àmbits.

- 1) L'àmbit de la recerca i la investigació. El principal fil conductor d'aquests treballs serà el d'esbrinar el per què de la distribució de les espècies vegetals a les Illes Balears i a la Mediterrània Occidental. D'entre la multitud d'articles, participacions i conferències sobre aquesta temàtica, cal destacar el treball publicat l'any 1981, *L'origen de la Flora de les Illes Balears*.
- 2) L'àmbit divulgatiu. Sense cap mena de dubte que la màxima aportació en aquest àmbit és *el Tom II de l'Enciclopèdia de Menorca titulat El Món Vegetal*, una obra de referència imprescindible per a qui vulgui conèixer la flora i la vegetació de Menorca. Així i tot, els amplis coneixements de M.

Àngels de la flora balear, i en especial dels endemismes, la converteixen en una autora fonamental per a dur a terme qualsevol projecte científic o de divulgació florística que inclogui les Illes Balears, d'entre els qual val la pena ressaltar la *Història Natural dels Països Catalans*. Una obra de tipus enciclopèdic que va suposar en el seu moment tota una novetat, tant pel seu caràcter divulgatiu d'alt nivell (que l'*Enciclopèdia de Menorca* heretà) com per l'opció dels Països Catalans com a marc de referència en l'estudi.

- 3) L'àmbit de la gestió dels recursos naturals. M. Àngels participa en un segon treball de divulgació de la flora dels Països Catalans, *Llibre Blanc de la Gestió de la Natura als Països Catalans* (subtitulat *Natura, ús o abús?*), en el qual aporta materials i documentació per redactar el capítol "Espècies, grups o ambients amenaçats" i l'apartat dedicat al litoral menorquí de les "Zones amenaçades o conflictives". El *Llibre Blanc* és una obra innovadora en el camp de la gestió dels recursos naturals, producte del rigor científic i la consciència ecologista de científics com Ramon Margalef, Oriol de Bolòs, Josep Vigo, Jaume Terrades, Ramon Folch o la mateixa M. Àngels Cardona.

La participació de M. Àngels en la confecció del *Llibre Blanc*, tot i no ser molt extensa, es mostra determinant perquè posteriorment escrivís, en una línia de treball molt semblant, una obra específica sobre la gestió del medi a Menorca, *Estudi de les Zones d'Interès Natural i Ecològic de Menorca*. Aquest treball s'ha de valorar com un antecedent primerenc que amb el temps es traduirà en les Àrees Naturals d'Espècial Interès, en la Llei d'Espais Naturals i en la declaració de Menorca Reserva de la Biosfera.

Encara que només a nivell d'apunt, també val la pena ressaltar el seu *Informe sobre els valors naturals i paisatgístics de la zona d'El Perico*. Aquesta feina és el resultat d'un encàrrec de l'Ajuntament de Ciutadella, i en ell M. Àngels es mostra com una ferma defensora del paratge.

Innovadora i actual

La innovació és una altra de les constants de la seva obra tant científica com divulgativa i de gestió. M. Àngels va ser capdavantera, obrint nous camins, en les tècniques de la citotaxonomia a tot l'Estat espanyol, elaborant la primera gran obra de divulgació d'alt nivell de la botànica i el paisatge de Menorca i projectant les noves idees d'"ordenació" i "gestió" del *Llibre Blanc (Natura, ús o abús?)* en una petita obra que es convertí en la base per als posteriors estudis de les Àrees Naturals d'Espècial Interès (ANEIS). M. Àngels és també la gran responsable que l'obra de personatges tan

il·lustres com el botànic menorquí J. Rodríguez Femenias (1839-1905) o, en menor grau, les aportacions al coneixement de la flora menorquina de Joan Ramis i Ramis (1746-1819) i Rafel Oleo i Quadrado (1806-1878), no quedessin en l'oblit i la desconeixença.

Una altra de les característiques principals de l'obra de M. Àngels Cardona que justifica de sobra la seva publicació i divulgació és la vigència i actualitat dels temes que planteja. Efectivament, els plantejaments de M. Àngels en el llibret *Zones d'Interès Natural i Ecològic de Menorca*, en l'informe encomanat per l'Ajuntament de Ciutadella *Informe sobre la importància botànico-ecològica del lloc denominat "El Perico"* o en la majoria d'articles periodístics, són, desafortunadament, d'una actualitat absoluta. O no és "Zones" un clar antecedent no desenvolupat de gestió sostenible dels recursos naturals i del territori que, encara avui, s'està debatent arran de les Directrius d'Ordenació del Territori i del Pla Territorial Parcial?. O no és Alparico una zona encara cobdiciada per aquells que la voldrien convertir en un altre paradís del formigó?.

Fer del paisatge un patrimoni

Resumir la feina de M. Àngels en poques pàgines no és gens fàcil donada l'amplitud i la diversitat des de la qual la científica menorquina tracta el tema del món vegetal. Però una cosa sí que és ben certa: M. Àngels, des d'àmbits diversos, ha contribuït a *mirar el paisatge d'una altra manera*, la manera que fa del paisatge – vegetal- un patrimoni. I aquí patrimoni no té un sentit jurídic, sinó més bé socio-comunitari, d'allò que es valora i es considera com a propi per part de la col·lectivitat, i que la col·lectivitat vol preservar.

És important insistir que aquesta tasca de *fer del paisatge patrimoni*, M. Àngels la desenvolupa tant des d'una visió científica del paisatge com des d'una visió subjectiva, d'on neixen conviccions de valor i de defensa de la nostra terra. I és important aquesta tasca perquè en ella ens hi va el futur. Dit en paraules del cantautor Josep Tero: "sense paisatge no hi ha país".

J. Manel Martí i Llufríu,
Regidor d'Educació i instructor de
l'expedient per a la declaració de M.
Àngels Cardona com a Filla Il·lustre de
Ciutadella.

(*) Extret de l'informe per a la
declaració de M. Àngels Cardona i Florit
com a Filla Il·lustre de Ciutadella de
Menorca.